

УДК 81'273.161'37

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2022-11.19>

ОФІЦІЙНА ТА НЕОФІЦІЙНА АНТРОПОНІМІЯ УКРАЇНЦІВ: ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКІ ПИТАННЯ

Малаш Олександра Василівна

кандидат філологічних наук,

молодший науковий співробітник відділу мов України

Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України

вул. Грушевського 4, Київ, Україна

У статті розглянуто лінгвофілософські аспекти власних імен українців. Проблематика офіційних і неофіційних імен досліджена з погляду актуальних тенденцій у реальному сучасному назовництві. Розглянуто дискусії у соціальній мережі Facebook, присвячені офіційним і неофіційним (розмовним) варіантам імен із погляду їхньої відповідності світоглядів носіїв та особистому їх сприйняттю самими носіями; охоплено такі питання, як роль імені (або його варіанта) в окресленні особистісних кордонів, формуванні національної ідентичності. Дописи, що стали об'єктом зацікавлень, зосереджені довкола двох ключових проблем, що їх намагаються вирішити учасники віртуальної дискусії – проблеми особистісної ідентичності носія імені («Чи важливо для вас, як до вас звертаються?») та взаємозв'язку антропоніма з національною позицією людини, що ідентифікує себе ним («Чи український цей варіант імені?»). Активне обговорення віртуальною мовною спільнотою питань, що стосуються вибору паспортного імені та його неофіційних модифікацій (гіпокористик та зменшувально-пестливих форм), свідчить про те, що українці – зокрема ті, які не мають фахової філологічної підготовки, – сприймають особові імена (разом з їхніми неофіційними варіантами) як один із засобів національного єднання та культурного відмежування від держави-агресора. Учасники віртуальної дискусії пропонують дієві рецепти захисту прав називатися саме таким варіантом імені та діляться емоціями, які в них викликають інші антропоніми-демінутиви й гіпокористики. За результатами дослідження можна виокремити основні бінарні опозиції у картині світу носіїв імен: офіційне (повне) ім'я/неофіційне (скорочене, «домашнє») ім'я, обране/нав'язане, своє/чуже, українське/російське. Учасники обговорення неодностайні у своїх поглядах: для одних ім'я (офіційне, гіпокористичне, демінутивне) у його українському варіанті – обов'язковий складник оборони української мови та протистояння ментальній окупації, для інших українська адаптація імені й патріотичне спрямування не передбачають одне одного, а протиставлення українського й російського можуть ставати приводом для недоречних конфліктів.

Ключові слова: антропонім, неофіційна антропонімія, національна ідентичність, гіпокористики, соціальні мережі.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

«Людина наділена одним незвичайним правом», – наголошує автор книжки «Твоє ім'я – твій друг» І. Глинський. «Вона, тільки вона має привілей вибирати наймення – собі, дітям своїм, усьому навколишньому <...>» (Глинський, с. 20). Це право, однак, передбачає й певні обов'язки – розуміння значення імені, оцінювання його милозвучності, асоціативного зв'язку з іншими носіями цього антропоніма – попередниками й сучасниками, римами, які можуть бути дібрані до нього, – що неминує впливає на ставлення до цієї людини у її дитинстві та в дорослому віці.

Даючи ім'я, що буде зазначене в її офіційних документах дитини, батьки усвідомлюють, що у повсякденному житті її так називатимуть украй рідко. Натомість вона чутиме найрізноманітніші варіанти свого імені: Володимир може бути *Володею*, *Володьком*, *Вовою*, *Вов-*

чиком, *Анастасія* – *Настею*, *Насткою*, *Нацою* й навіть *Натою*. Мовознавці наголошують на важливій ролі соціального складника у значенні власних назв, а надто в період суспільно-політичних зламів, коли відбувається переоцінювання цінностей та зміна ставлення до навколишньої реальності (Ільченко, 2003, с. 6). Двадцять перше століття цілком виправдано вважати часом таких зламів, і то інтенсивніших, ніж будь-коли раніше. Це час, коли ми охочіше звертаємося до наших українських традицій, бо прагнемо пов'язати з ними нашу національну самобутність (звідси симпатія молодих батьків до слов'янських за походженням антропонімів – *Богдан(а)*, *Ждан(а)*, *Ярослав(а)*, *Любомир(а)*, *Зорян(а)*, *Ярина*, *Злата*, а також до запозичених імен, звичних для українців – *Назарій*, *Остан*, *Орест(а)*, *Марк(о)*, *Соломія*, *Роксолана* та ін.). З іншого боку, модернізація суспільства, ментальна інтеграція України у західно-європейський світ відзначається прихильністю

до іноземних імен на кшталт Майкл, Ілон, Белл та ін. (Белл..., 2021). А вторгнення РФ на територію України та породжена ним необхідність збройного протистояння зумовили появу антропонімів *Джавелін* та *Джавеліна* (на честь протитанкового ракетного комплексу Javelin, використовуваного Збройними Силами України проти російських військ) – заради пам'яті про воєнні події та з вірою в перемогу України.

Більше того, повномасштабна війна каталізувала патріотичні почуття українців, спонукала до пошуків свого національного «я» навіть багатьох із тих, кому раніше мовні, культурні питання були цілком байдужими. Виникла потреба дистанціюватися від країни-агресора в усіх можливих проявах – мовному (перехід на українську російськомовних), культурному (відмова від творів російської художньої літератури, кінематографу, відеоблогів), а також антропонімному. Адже власні назви слугують своєрідними «мітками» (згадаймо перейменування росіянами окупованих міст і сіл), тож українське законодавство повністю на боці позбавлення українського простору від згадок про колонізаційний спадок. Починаючи з 2015 р. (стаття 1 п. 1 пп. 4) «Закону України про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки») й аж до поточного 2022 р. (проект закону про дерусифікацію) стабільно підтримуються й утілюються в життя заходи щодо перейменування населених пунктів, вулиць, станцій метро тощо, якщо актуальні назви пов'язані з радянськими чи загалом російськими реаліями.

Проте якщо механізми щодо внесення змін до макро- й мікротопоніміки України мають певне законодавче врегулювання, то з власними іменами людей ситуація набагато складніша. Спеціальних вимог, які б обмежували вибір імені, немає, тому частина громадян при реєстрації дитини в державних органах покладається на особисті смаки, традиції, звички тощо. Інакше кажучи, батькам не можуть заборонити назвати дитину *Альоною*, а не *Оленою* або *Даніїлом*, а не *Данилом*. Чи означає, однак, що ці тато й мама свідомо вирішують на користь Альони й Даніїла, бо їм подобається російське? Чи просто вони «так звикли», в них «так називали в сім'ї» й вони не замислювалися, що може бути інакше?

Із виходом батьків поза межі будівлі РАЦС проблема поглиблюється, адже, крім паспортного імені, дитина матиме домашні, неофіційні його варіанти. І знову виникає питання: рідні називають хлопчика *Олексійком*, а не *Льошею*,

бо перший варіант – «це більш по-українськи», чи через те, що другий варіант не видається їм милозвучним, «ріже вуха»? Чи для матері й батька принципово важливо, що патріоткою України може стати не лише *Даринка*, а й *Даша* також, і вони прагнуть це довести?

Розвиток європейського антропоцентричного суспільства спонукав і до зростання важливості особистих кордонів та нетерпимості до їх порушення. Це торкнулося і власних назв – українці досить гостро реагують на ігнорування їхніх побажань щодо того, як до них звертаються. Хоч і в жартівливій формі, однак носії імен висловлюють обурення щодо неприйнятних для них форм імені: «коли кажуть “*Танюха*”, прибила б)))» (тут і далі наводимо цитати з обговорень у соціальній мережі Facebook).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Увага до того, як особові імена, їх вибір, уживання й модифікація пов'язані зі світоглядом українців, завжди на часі. Але проблему співвідношення імені й особистісної, національної, релігійної ідентичності мало обговорювали на широкий загал. Статті С. Медвідь-Пахомової (Медвідь-Пахомова, 1999), І. Огієнка (Огієнко, 2010) О. Пономарева «Написання імен українською треба закріпити законом» (Глуховський, 2017) порушують ці питання. Помічний у вивченні української антропонімії й словник Л. Скрипник та Н. Дзятківської, єдина вада якого – давність виходу друком; проте маємо новіший словник українських імен І. Трійняка, виданий у 2005 р., який містить 2734 реєстрових офіційних імені, а також популярні неформальні варіанти.

Об'єктом наших зацікавлень стали офіційні антропоніми – метричні (паспортні) та хрестильні імена, – та неофіційні, тобто субститути справжніх імен, за якими людину знають у різних сферах її життя; Л. О. Белей характеризував їх як «розмовні» (Белей, 1986).

Неофіційні імена, як і офіційні, слугують для ідентифікації та самоідентифікації людини в суспільстві – як у широких, так і у вузьких колах. Практику використання поряд з офіційними (церковними) також неофіційних (домашніх, «руських», «мирських») імен фіксують ще в літописах: «князь Михаило, зовомый Святополк» (1113 р.), «Милоньгъ, Петръ по крещенью» (1199) (Глинський, 1985, с. 31). Побутовав також забобон, за яким називання себе вигаданим ім'ям дозволяло людині обманути смерть (там само, с. 92).

До сучасних неофіційних антропонімів належать прізвиська (у тім числі позивні), гіпокористики, зокрема зменшувально-пестливі та

збільшувально-згрубілі, нікнейми тощо. Вони функціонують паралельно з офіційними антропонімами, позначаючи різні ролі в мистецтві, науці тощо: письменниця *Лана Філі* – викладачка *Світлана Філімоненко*, письменниця *Юля Смаль* – викладачка *Юлія Куманська*, письменниця *Люба Якимчук* – науковиця та письменниця *Марина Гримич*, актор, шоумен і письменник *Антін Мухарський* – блогер і музикант *Орест Лютий* та ін.

Окрему категорію становлять мішані антропоніми – псевдоніми, які складаються з паспортного прізвища й гіпокористики (*Дана Павличко*, *Даша Малахова*, *Ліна Костенко*, *Любка Дереш*, *Настя Мельниченко*, *Таня Микитенко*, *Таня Малярчук*, *Гаська Шиян*), офіційного імені (й по батькові) та прибраного прізвища (*Віктор Вальд*, *Павло Грунський*, *Григорій Косинка*, *Сергій Сергійович Saigon*, *Тамара Горіха Зерня*, *Микола Хвильовий*, *Василь Чечвянський*).

Предмет дослідження – проблеми особистісної та національної самосвідомості української мовної спільноти, свідченням яких стало активне обговорення в соцмережах офіційних і неофіційних варіантів власних імен.

Мета статті полягає у виявленні позамовних механізмів, що залягають в основу українського назовництва. Основними **завданнями дослідження** стали пошуки відповідей на такі питання: 1) яку роль відіграє роль імені в житті пересічних українців (ми свідомо обирали не професійні філологічні спільноти, а максимально різноманітні групи, в яких беруть участь люди без фахової мовознавчої освіти); 2) чи пов'язаний вибір варіантів імен, на які до людини можна звертатися, з її світоглядною позицією; 3) які емоції викликає в українців та чи та модифікація антропоніма; 4) як носії імен вирішують питання самоідентифікації та вибирають право звернення до них на той варіант імені, який вони обрали; 5) хто, на думку спільноти, відповідальний за встановлення української антропоніміки та її коректне використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роль соціальних мереж, блогосфери в моніторингу суспільної думки впродовж досить тривалого часу недооцінювали, надто у філологічних дослідженнях. Computer-mediated communication (спілкування за посередництва комп'ютерних технологій), за термінологією С. Геррінг (Herring, 2007), не був об'єктом такої пильної уваги, як художня література чи вебсторінки. За винятком поодиноких публікацій (К. Хінкулава, Л. Л. Белей, Д. Дергач), мовний вимір українських соціальних медіа не мав належного обговорення. На те була низка при-

чин: небажання аналізувати висловлювання, що їх будь-якої миті може змінити чи усунути автор, позбавивши дослідника необхідних доказів; небажання покликатися на думки анонімних дописувачів (серед яких можуть бути боти); стереотипи щодо того, що фахові науковці не мусять витратити свій ресурс на читання «несерйозних матеріалів» на кшталт дописів та коментарів; невпевненість у тому, чи щиро висловлюються учасники дискусії щодо дражливих питань тощо. Та, по-перше, будь-яку з вищезгаданих проблем досить легко вирішити: зняток (скрин) допису чи коментаря дозволяє дослідникові зберегти текст у його первісному вигляді; особистість дописувача можна встановити, переглянувши його профіль або ознайомившись з інформацією про нього на інших інтернет-ресурсах; спілкування в Інтернеті, особливо з початком пандемії COVID-19, стало доброю (для багатьох – єдиною) альтернативою «живої» особистої комунікації; крім того, при особистому спілкуванні також завжди існує ризик нещирості співрозмовника, його намагання не виходити поза межі створеного ним образу самого себе.

Ми дотримуємося позиції, що будь-яка комунікація, зокрема коментування в соціальних мережах, може стати об'єктом мовознавчого дослідження та уможливити зближення науковця з представниками різних суспільних прошарків, носіями багатьох говірок, сповідниками найрізноманітніших світоглядних позицій. Дослідник має змогу побачити мовців із різними рівнями лінгвістичної, культурної обізнаності та неоднаковою мовною й політичною свідомістю – тобто загалом різні мовні особистості, – за лічені години, а то й хвилини. Недаремно Л. Л. Белей, досліджуючи інтернет-блог *Живий Журнал* (Live Journal), кваліфікував його як мовну спільноту (Белей, 2008).

На відміну від вебсторінок, які відображають мовну практику однієї-двох (рідше більшої кількості) осіб, соціальні мережі презентують правописні, лексичні, синтаксичні та стилістичні вподобання мовців із найрізноманітніших куточків України та світу. Нерідко, наприклад, в одній гілці коментарів відбувається обмін думками між мешканцями Львова та Дніпра, між виразником консервативних поглядів, який мешкає в Україні, й емігрантом, який сповідує ліберальні ідеї; тут бачимо як користувачів, які щойно перейшли на українську мову (й, можливо, послуговуються нею лише в соцмережах) так і тих, для кого вона є рідною, основною мовою спілкування. Фактично не скуті жодними обов'язками щодо мовних

норм чи правил етикету, учасники такої комунікації почуваються вільно, і їхні тексти, з деякими застереженнями, було б доречно вважати живою мовою. Або, як висловлюється Д. Дергач, поєднанням усної й писемної мови зі взаємопроникненням стилів (Dergach, 2020, р. 292).

Залучене спостереження показало, що українська віртуальна спільнота ставиться з особливою увагою не лише до власних паспортних імен, а й до їхніх різноманітних неофіційних варіантів. Переважно обирають один із них, допускаючи поодинокі винятки: «*Альона* файне ім'я проте я *Олена*. відгукуюсь на *Лена*. Чоловік називає *Оленкою* попри вік». Інші ж радо презентують себе й офіційним ім'ям, і найрізноманітнішими гіпокористиками та деминутивами: «Я – *Євгенія*. Українською це може бути *Івга*, або *Геня*. Проте я Євгенія за документами», «Я *Наташа*. А ще *Ната*, *Наталка*, *Наталя*, *Наталі*, *Наталія*, *Наталочка*, *Наташка*... Здається, всі варіанти написала». Відзначаємо також схильність деяких українців до звичних їм форм імен, несприйняття інших варіантів: «Коли записувала меншу донечку в пологовому, сусідка по палаті здивовано запитала: "А чё не *Аня*?" Бо я записала *Ганна*».

Дописувачі переконані, що антропонімія пов'язана з українською ідентичністю. Це стосується, зокрема, офіційних імен, засвоєних із грецької мови, латини, давньоєврейської, звучання яких в українській мові істотно відрізняються від звучання в російській. Показовий, наприклад, коментар про національну самоповагу українців та адаптацію давньоєврейських נַחֲמָאֵן (Nahmāh), דָּאָנִיִּל (Dānīyūē'l), грецького Φίλιππος тощо:

Чому ж так вийшло, що українці масово занехали славне українське *Ганна*, перейшовши на *Анну*. Важко сказати, але здогад не дає спокою. А полягає він у тому, що імена людей як частина історії народу стали, на жаль, чимось далеким від цієї історії. Бо не шануємо свого, вважаємо, що чуже краще. Звідси всі ці хлопчики й дівчатка з іменами – покручами *Кіріл* (*Кирило*), *Філіп* (*Пилип*), *Данііл* (*Данило*).

Про конфліктні ситуації, пов'язані з перекручуванням імен на російський лад, розповідає й журналістка Люцина Хворост: батьки вимагають від органів реєстрації записувати дітей не *Кирилами*, *Микитами* чи *Оленами*, а *Кірілами*, *Нікітами*, *Альонами*, та навіть скаржаться до суду в разі відмови (Хворост : 152).

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну частина українців усе більше наполягає на тому, що варто переглянути варіанти імен та уникати тих, які є

в росіян – *Нікіта*, *Маіша*, *Ваня*, *Наташа* тощо на користь, відповідно, *Микити*, *Марійки* чи *Марічки*, *Іванка*, *Наталки* й т. д. Критиці підлягають також псевдоніми в соцмережах – написані на російський лад (*Алексей* замість *Олексій*, *Ірина*, а не *Ірина*). Так, Михайло Майдан у дописі від 26 квітня 2022 о 01:00 «Чому Вася, не Василько» цитує вірш невідомого автора:

Може, ми здуріли трохи? Є така здогадка, –
 Бо Олекса зветься Льоха, ніби свиноматка.
 Та й Павла всі кличуть Паша. Тож якщо він
 січка –
 З'їсть його корова Машка, колишня Марічка.
 <...>
 Стьопа, Міша, Гріша, Вова, Даша, Лена,
 Шура...
 В голові у нас полова і темін похмура.
 Задумайтесь на хвилинку, де та гордість
 ваша?
 Чому Вася, не Василько і хто та Наташа?

Деякі підписники охоче пристали на пропозицію дописувача відрекомендовуватися й називати інших саме українськими варіантами імен: «Коли представляєшся саме українським відповідником імені – *Олена*, *Катерина*, *Наталя* – одразу зрозуміло, що ти українка. Тобто, звучання імені це теж частина самоідентифікації. Тому "*Татьяна*" мені дуже не ОК», «ми дуже охоче підхопили російські відповідники і користуємось ними незрозуміло чому. Чим *Ванька* краще за *Іванко*?», «Можна спочатку почати називати *Оленкою Лену* і т.д.». Відзначаємо також пропозицію відтворювати неукраїнські варіанти імен без адаптації – *Александра* замість *Олександра*, *Сергей* замість *Сергій*, – з метою виявляти в їхніх носіях особливу симпатію до російського світу: «Були в мене знайомі, які сину дали ім'я *Александр*. Так і в свідоцтві про народження записали. З 2014 не спілкуємось. В Україні таке написання імені одразу би всі крапочки над і розставило)), «Таких схиблених на всьому російському підкреслено величати *Владімір* (як путіна) та *Александр* (як лукашенка). Нехай відчувають себе часткою руссака міра». Вони вбачають небезпеку повторення війни у толеруванні всього російського в Україні: «за російською мовою, в т.ч. назвами та іменами слідом ідуть російські війська».

На думку інших учасників цієї дискусії, називання себе (та власних дітей) «своїми» варіантами імен – природна схильність будь-якого народу, однак лише українці йдуть проти неї й іменують себе й нащадків на чужий лад. «Скільки у нас *Нікіт*, *Артурів*, *Альон* чи *Діан*!

А ви багато *Тарасів, Галин, Богданів* чи *Лесь* знайдете поза Україною?». Предметом гордості стають батьки, які використали ім'я дитини для її патріотичного виховання: «Арсеній залишився один, а решта стали *Сенями*». У жартівливій формі натякають, що носії екзотичних імен не пов'язують свого майбутнього з Україною: «А ще оці *Сюзанна Василівна, Ніколь Григорівна*! Наче б то збираються жити десь біля Ейфелевої вежі!»).

Частина мовної спільноти, що долучилася до обговорення, вважає ту ситуацію, в якій імена українських дітей спотворені на російський лад, наслідком браку освіти: «Інколи матері не знають, як правильно написати ім'я власної дитини! Тому й *Максім, Арт'юм, Кіріл, Даніл* <...> Типове зросійщення і невігластво!»).

Також віртуальні співрозмовники ділилися емоціями, які в них викликають різні варіанти імені: «*Маруся* – так ніжно, і з гумором. Теж дуже подобається такий варіант», «Може я ненормальна, але дуже дратує "*Маша*". Причому, ім'я дуже популярне зараз, інші варіанти Марії дуже подобаються, але всі чомусь саме *Машики*», «"*Маша*" для мене якось чужинно завжди звучало і звучить. Думала, що якщо Бог дасть донечку, то Марусею назву», «її звали *Марічка* і так до неї всі зверталися. Одного разу я почула, як її "перехрестили" на свій манер *Машею*. Для чого?», «мені ріже слух *Альона*! Ну чим же не так *Олена*, або *Лена*? Ні, треба *Альона* в українському свідоцтві про народження дитини», «Я коли злосна, то кажу *Олекса, Льоша* не вживаю зовсім, бо це для мене звучить по-російськи», «А як вам, що дитина українською мовою записана *Нікіта*, я не можу до цього звикнути», «Завжди бісилась і ображалась через "Свету"», «По паспорту я *Олена*, але від народження вся моя сім'я називала мене *Лена*. Тому саме *Лена, Ленчик, Ленусік, Ленуся* мені найприємніше для вуха, бо від найрідніших людей я чула саме так». Згадували й різні асоціації: «Асоціація з російським "машет", тобто, махає», «Років після 25 "*Наташа*" асоціювалося з "Наташа, три рубля і наша" і "Наташі" з Туреччини. При нагоді просила так себе не називати», «Мене бісить, коли читаєш, що "Довідка видана *Олені*". Одразу промайне в голові "Олені-олені, не бриті і не голені"» (рядки з пісні гурту «ТіК» на слова Віктора Бронюка).

Використання українських гіпокористик має, на думку дискусантів, естетичні переваги: «І як красиво як хлопчика кличуть *Петриком*, а не *Петею*», «це звучить набагато гарніше ніж *Настя, Машика, Наташа* чи *Коля*», «Як прекрасно і гордо українською звучить – *Наталка*».

Частина учасників дискусії переконана, що називати людину не тим ім'ям, яке вона сама для себе визначила – це порушення її кордонів: «Я знаю випадок, коли по паспорту *Олена*, але жіночка наголошує завжди, що вона *Альона*, ну можна ще *Лена*, то тут справді не варто лізти», «Якщо російськомовна родина назвала *Паша, Міша*, то не лізте!!! Тут вже як хочуть. *Майкл* – то *Майкл*!!! Не переходьте кордони!!!», «А як дитину називати домашнім ім'ям, то вже не справа суспільства», «Інші люди теж мають право називати як їм подобається. Ще мені сусідка не диктувала як дитину назвати». Наголошують і на тому, що людину характеризує не український чи російський варіант імені, а вчинки, зокрема участь/неучасть у війні проти загарбника: «А воює та молитву перед боєм читає <...> *Коля* і *Миколка*... Не роздмухуйте це абсолютно недоречне сьогодні питання...», «сьогодні ми бачимо, як може бути мародером *Василь* чи *Петро* і битися на смерть *Кіріл*, а *Наташа* тягнути з поля бою важкого *Івана*». Або обстоюють думку, що дискусія не має сенсу, оскільки й імена, які наводить автор, мають неукраїнське походження: «немає ніяких російських чи українських імен. Є переважно грецькі чи латинські. І все-все інше – переклади з цих мов, транскрипція, адаптування до місцевості», «якщо вже бути послідовним українцем, то треба популяризувати українські імена, а не переробляти чужинське під ніби то українське. Насправді не *Василько* і не *Василій*, а *Базилій*».

Одні твердо вважають, що варіанти імен – це різні оніми: «Мого сина звали *Нікіта*. Не *Микита*, а *Нікіта*. Так записано у всіх його документах. Це не російське ім'я, це один з варіантів цього імені українською», «А чому до *Оксан* весь час чіпляються, розповідаючи, що повне ж ім'я саме *Ксенія*», «і при цьому батьки обурюються не називати *Микитою*: "Нікіта і *Микита* – це два різних імені"», «Нещодавно мені знайома з піною в роті доказувала, що вона є саме "*Дар'я*" і що це укр. ім'я». Інші схильні обирати для звертання до співрозмовника той варіант, який самі мають за більш прийнятний: «А студентів з ім'ям *Нікіта* я завжди називала *Микита*. Здивування на лиці було гарантовано. Але не ображались, слава Богу», адже, на їхній погляд, сама українізована версія годиться для називання українців: «Мова не про першоджерело імені, а про саме український варіант звучання. Українські імена адаптовані під національну специфіку звучання».

Інколи закидають співрозмовникам розпалювання ворожнечі між своїми, українцями: «ніхто імен своїх дітей та свої зараз зміню-

вати не буде, іде війна, не за те Ви думаєте», «Переходить на особистості, висміювати імена, прізвища, професію, те як людина одягнена – це ознака невпевненості, не освіченості, наявність комплексів та хамства», «ніхто імен своїх дітей та свої зараз змінювати не буде, іде війна, не за те Ви думаєте», «Дорогі Люди! Не робіть проблем на голому місці. Оце дивилася походження імен. *Саша, Олександр* – різні імена! І так далі. До речі, в Україні кажуть *Олександр*, в расії- [*Александр*]». Опоненти ж уважають, що боротьба за українські варіанти імен – це частина війни за українську ідентичність, борня проти байдужості до національних маркерів: «А без різниці яке ім'я – це все одно, що спорт, пісні і танці вне паліткі. Тобто какая різниця».

Українська віртуальна спільнота демонструє різні способи боротьби за антропонімну тожсамість. Це прохання або вимога, аби до людини звертатися лише на те ім'я, яким вона назвалася: «Дівчинка в моєму класі відразу при знайомстві назвалася Марусею, і попросила, щоб тільки так до неї звертатися», «Все життя прошу не називати мене Альоною», «вона досить характерна дитина і відразу чітко встановлює правила щодо свого імені», зокрема при спілкуванні з іноземцями: «Наче і невелика для них різниця – *Лариса* чи *Ларіса*, але таки настояла на своєму, що повинно вимовлятися з твердим «И», а не по рюзькі». В інших випадках носії імен практикують відсутність реакції на інші варіанти, крім того, з яким себе асоціюють: «Я – Наташа. В сім'ї – Ната. Не відгукуюсь на іншу форму звертання», «Мені так намагалися *Леся* в *Саню* переробити. Нуль емоцій, він просто не реагував», публічна демонстрація несприйняття: «А нас донька *Марійка, Марієчка, Маруся*. Коли ми до неї звертаємося *Маша*, вона заперечує: "Яка я вам Маша?"», «Коли нові вихователі-викладачі називали *Саша* – ображалася і казала, що її "обзивають"», «А ще в мене був хлопчик *Данило*, який зі мною сперечався, що він не Данило, а *Даня*», жарт: «Моя бабця не піддатлива була на таку дешевизну.. <...> на реакцію "*КАТЮША*" <...> відповіла: "Я ВАМ НЕ СОВ'ЄТСЬКА ВАЖКА АРТИЛЕРІЯ!"».

Відповідальність за коректне вживання імен та їхніх варіантів учасники віртуальних дискусій покладають на органи державної влади, РАЦС, авторів нормативних праць з української мови: «Є питання до дуже "грамотних" працівників сфери видавання свідоцтв про народження. Батьки можуть бути і не зовсім грамотні <...>, але такі чиновники зобов'язані знати українську граматику!», «Читайте підручники. Вчіть правила», «Треба словником

імен користуватися, а не з безграмотної голови писати! Це безнадійно! Треба тільки втручання влади, а їй все одно.».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для віртуальної мовної спільноти, якою є соціальна мережа Facebook, антропонімія слугує потужним знаряддям презентації та самопрезентації людини. Звертатися до людини так, як вона сама того бажає – це повага до її особистісної й національної ідентичності. Учасники дискусій, присвячених питанням власних імен, приділяють чималу увагу як самому факту росіянізації українського антропонімікону, так і його причинам та ймовірним наслідкам. Для українців, що брали участь в обговоренні, неприйнятно, коли їх самих або їхніх знайомих, називають російськими варіантами офіційних та неофіційних імен. Носії імен демонструють і відповідну реакцію – ігнорування «не свого» варіанта, обурення, спокійне пояснення або жарти. Відповідальними за те, щоб українці називалися саме українськими іменами, учасники дискусії вважають тих, хто має відповідну фахову підготовку – мово- або правознавчу, – але водночас і всіх інших, адже інколи йдеться про необізнаність батьків, а не про прихильність до «російського світу».

З одного боку, ім'я людини з погляду віртуальної мовної спільноти – це насамперед дещо, тотожне особистості, з другого – воно національно забарвлене, оскільки й особистість не може не бути або частиною нації, або чужорідним тілом у ній. Не можна, з одного боку, позбавляти людину її імені (зокрема, того варіанта, на який до неї звертаються), з другого – це звернення має бути узгоджене з національними традиціями, історією України, українською ментальністю. Нехтування цим, на думку дописувачів, загрожує байдужістю до власної культури, почуттям меншовартості, зросійщенням. На думку ж інших дописувачів, варіант імені та світогляд його носія – це різне, і змішувати їх не варто, оскільки це сіє ворожнечу між українцями й відволікає від нагальніших питань. Та в більшості дискусій чітка позиція: ім'я має бути візитівкою людини, з якої відразу зрозумілі її національна належність і світоглядна орієнтація.

Стаття є частиною науково-дослідного проекту «Право на ім'я: антропонімія українців раніше й тепер». Наступним етапом дослідження стане соціологічне опитування, присвячене проблематиці власних імен. У ній ми плануємо поспілкуватися без свідків на тему психологічного сприйняття людиною офіційних і неофіційних варіантів її імені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л. Л. Інтернет-блог «Живий Журнал» як мовна спільнота: статус та специфіка комунікації. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2008. Вип. 12. С. 67–70.
2. Белей Л. О. Офіційні і розмовні варіанти. *Українська мова і література в школі*. 1986. № 6. С. 63–64.
3. Белль, Єрофій та Весна: як кияни та киянки називали дітей у 2021 році? Громадське радіо. Режим доступу: <https://hromadske.radio/podcasts/drive-time/bell-yerofiy-iak-kyiany-nazyvaly-ditey-u-2021-rotsi> (дата звернення 25.05.2022).
4. Глинський І. Твоє ім'я – твій друг. Київ : Веселка, 1985. 242 с.
5. Глуховський М. Мовознавець Олександр Пономарів: Написання імен українською треба закріпити законом. Бо що це за імена — Даниїл чи Крістіна? Главком. URL: <https://cutt.ly/PIuS54m> (дата звернення: 17.06.2021).
6. Льченко В. Експресія імені в засобах масової інформації. Київ : Інститут журналістики, 2003. 64 с.
7. Медвідь-Пахомова С. Про антропонімичну моду. Записки з ономастики. 1999. Вип. 2. Одеса: Астропринт, 1999. С. 3–8.
8. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. *Рідна мова /упор. М. Тимошик*. Київ : Наша культура і наука, 2010. С. 33–88.
9. Хворост Л. «А скажіть, будь ласка...»: збірка інтерв'ю. Київ : Ярославів Вал, 2016. 316 с.
10. Dergach D. Research variations of blog analysis: genre or format? *Записки з українського мовознавства*. 2020. № 27. С. 291–299.
11. Hering S. A Faceted Classification Scheme for Computer-Mediated Discourse. *Language@Internet*. 2007. Vol. 4. URL: <https://www.languageatinternet.org/articles/2007/761> (last accessed: 19.05.2022).

REFERENCES

1. Beley, L. L. (2008). Internet-bloh "Zhyvyi Zhurnal" yak movna spilnota: status ta spetsyfika komunikatsii [Internet-blog Livejournal as s of speech communities: status and communicational specifics]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva*. Uzhhorod, (12), 67–70. [In Ukrainian].
2. Beley, L. O. (1986). Ofitsiini i rozmovni varianty [Official and colloquial variants]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, (6), 63–64. [In Ukrainian].
3. Bell, Yerofii ta Vesna: yak kyiany ta kyianky nazyvaly ditey u 2021 rotsi? [Bell, Yerofii and Vesna: how Kyivans named their children in 2021?] (2021). *Hromadske radio*. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/drive-time/bell-yerofiy-iak-kyiany-nazyvaly-ditey-u-2021-rotsi> (last accessed: 25.05.2022). [In Ukrainian].
4. Dergach, D. (2020). Research variations of blog analysis: genre or format? *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva*, (27), 291–299.
5. Hering, S. (2007). *A Faceted Classification Scheme for Computer-Mediated Discourse*. *Language@Internet*, (4). URL: <https://www.languageatinternet.org/articles/2007/761>
6. Hlukhovskyyi, M. Movoznavets Oleksandr Ponomariv: Napysannia imen ukrainskoiu treba zakripyty zakonom. Bo shcho tse za imena – Daniil chy Kristina? [Oleksandr Ponomariv, linguist: The spelling of names in Ukrainian should be legislated. What are those names – Daniil or Kristina?] *Hlavkom*. URL: <https://cutt.ly/PIuS54m> (last accessed: 17.06.2021). [In Ukrainian].
7. Hlynskyi, I. (1985). *Tvoje im'ia – tvii druh* [Your name as your friend]. Kyiv: Veselka. [In Ukrainian].
8. Ilchenko, V. (2003). *Ekspresii imeni v zasobakh masovoi informatsii*. [A name expressions in media]. Kyiv: Instytut zhurnalistyky. [In Ukrainian].
9. Khvorost, L. (2016). "A skazhit, bud laska...": zbirka interv'iu. ["Could you please tell me...": a collection of interviews]. Kyiv: Yaroslaviv Val. [In Ukrainian].
10. Medvid-Pakhomova, S. (1999). Pro antroponimichnu modu. [About Anthroponymic Fashion]. *Zapysky z onomastyky*, (2). Odesa: Astroprynt, 3–8. [In Ukrainian].
11. Ohienko, I. (2010). *Nauka pro ridnomovni обов'язки* [A guide in native speaking duties]. *Ridna mova*. M. Tymoshyk (Comp.). Kyiv: Nasha kultura i nauka, 33–88. [In Ukrainian].

FORMAL AND INFORMAL ANTHROPNOMY OF UKRAINIANS: BETWEEN LINGUISTICS AND PHILOSOPHY

Malash Oleksandra Vasyivna

Candidate of Philological Sciences,

Junior Researcher in the Department for Languages of Ukraine

O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine

4, Grushevsky Str., Kyiv, Ukraine

The paper analyzes linguistic and philosophical issues of the personal names of Ukrainians. Problems about formal and informal names are treated in the light of current trends in the very modern naming. The object of the research are discussions in the social media Facebook (Meta), devoted to the formal and informal (colloquial) variants of names through the lens of their accordance to the bearers' worldview and the perception of those names by them. The articles reaches such issues as the role of a name (or its version) in outlining personal boundaries and creating the national identity. The posts which have attracted the author's interest focus on two key issues being resolved the participants at the virtual discussion – this of the name bearer's personal identity (“Does it depend on what the way are you named?”), and the relation between the anthroponym and the national viewpoint of a person identified with it (“Could this name variant be regarded as Ukrainian?”). Whereas the virtual speech community discusses actively the issues of the choosing a passport name and its unofficial modifications (such as hypocoristic and diminutive forms), it is reasonable to believe that the Ukrainians – including those without special philological education – consider personal names (along with informal variants) as one of the ways of the national togetherness and cultural separation from the aggressor state. According to the results of the investigation, it is worth distinguishing the main binary oppositions in the worldviews of the name bearers: formal (full) name/informal (shortened, “domestic”) one, chosen/imposed, native/foreign, Ukrainian/Russian. Some speakers consider a Ukrainian variant of the name as a part of defending the Ukrainian language and resist the mental occupation. Others believe that the Ukrainian adaption and the feeling of patriotism do not require one another, and the contraposition could provoke inappropriate conflicts.

Key words: *anthroponym, informal anthroponymy, national identity, hypocoristics, social media.*